Волошина М.Ю.
студент,
Харківський педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ МАКСИМ П. ГРАЙСА У МАСМЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

На початку XXI століття у лінгвістиці активно проводяться дослідження питань функціонування мови в різних сферах громадського життя. У зв’язку з широким розповсюдженням телебачення та мережі Internet, вчені приділяють особливу увагу функціонуванню мас-медійного дискурсу, як перетину наукових інтересів лінгвістики, філософії, соціології, психології, журналістики, теорії комунікації та їх поєднання − лінгвофілософії, соціолінгвістики, психолінгвістики, медіалінгвістики.

Дослідженнями функціонуванння мови у сфері мас-медіа займалися вітчизняні (М.А. Жовтобрюх, А.П. Коваль, А.О. Капелюшний) та зарубіжні вчені (J. Aitchison, A. Bell, L. Manovich, F. Presbrey, A. Swaan, В.Г. Костомаров, С.І. Сметаніна, О.І. Соколова, Г.Я. Солганік та інші).

Як відомо, ключовим компонентом теорії дискурсу є всебічний комплексний підхід до аналізу мовної діяльності, розуміння дискурсу як складного комунікативного явища, яке охоплює всю сукупність екстралінгвістичних факторів, які супроводжують процес комунікації, включаючи відправника повідомлення, його одержувача, різні види контексту, особливості виробництва, поширення і сприйняття інформації, культурно-ідеологічний фон тощо. Аналіз численних визначень, розроблених як зарубіжними, так і вітчизняними вченими, дозволяє виділити три основні підходи до визначення дискурсу – структурний, функціональний та тематичний. При визначенні дискурсу в рамках структурного підходу акцент робиться на його структурних складових, дискурс розуміється як продукт мовної діяльності, взятий в сукупності всіх вироблених і екстралінгвістичних характеристик, пов'язаних з його виробництвом, розповсюдженням і сприйняттям.

В рамках функціонального підходу головним критерієм визначення дискурсу є взаємозв'язок мово використання з різними сферами людської діяльності, які багато в чому зумовлюють особливості мовної комунікації. На основі мовних практик у відповідних сферах виділяються різні види дискурсів, наприклад, такі як науковий, політичний, медичний, юридичний, релігійний, і, звичайно, цікавий для нас масмедійний.

З точки зору функціонального підходу медіадискурс представляє собою сукупність текстів, які функціонують у сфері масових комунікацій. При використанні функціонального підходу слід враховувати, що з'єднання двох суспільно-значущих сфер мово використання призводить до виникнення гібридних типів дискурсу, що з'єднують в собі властивості і ознаки двох видів дискурсивних практик.

Не менш важливим є і третій підхід до визначення дискурсу − тематичний, який дозволяє згрупувати письмові та усні тексти як продукти мовленнєвої діяльності навколо певних соціальнозначущіх тем, які в той чи інший момент виявляються в центрі суспільної уваги, наприклад, расові відносини, імміграція, тероризм, фемінізм, вибори органів влади. Так, в англомовній мови вже досить давно використовуються такі словосполучення, як racist discourse, terrorist discourse, feminist discourse, immigration discourse, electoral discourse. Наприклад, Western feminist discourse and political practice is neither singular nor homogeneous in its goals, interests or analyses.

При визначенні масмедійного дискурсу слід враховувати всі три підходи, оскільки тільки таким чином можна скласти об'ємне уявлення про особливості мовотворення в сфері мас медіа. Таким чином, масмедіадискурс − це функціонально-обумовлений тип дискурсу, який розуміється як сукупність мовних практик і продуктів мовленнєвої діяльності в сфері масової комунікації у всьому багатстві і складності їх взаємодії.

Конкретні медійні жанри можуть володіти особливостями, які відрізняють їх від дискурсів інших типів. Наприклад, у відомій роботі ван Дейка [1] була розглянута структура медійних новин. Новини − це тип дискурсу, який визначається відразу двома параметрами: жанром і сферою життя.

Масмедійний дискурс являє собою інтегрований комплекс субдискурсів: преси, радіо, телебачення, Інтернету. В основі такого поділу лежить конкретизація їх соціально орієнтованих завдань, функцій і комунікативної ситуації.

Наприклад, дискурс ток-шоу – це мисленнєво-комунікативний феномен, який віддзеркалює загальні риси сучасної західної культури, актуалізується в різноманітних жанрах та є результатом мовної та екстралінгвільної дільності двох або більше індивідів на значущу тему з метою оприлюднення в засобах масової інформації. При цьому обидва комуніканти скеровують та регулюють обрані ними комунікативні стратегії й тактики відповідно до їхньої комунікативної мети та з урахуванням комунікативної ситуації [2].

Ток-шоу, від англійського talk-show, означає «розмовне уявлення». Виник жанр на американському телебаченні в шістдесятих роках XX століття. Його творцем був журналіст ФілДонахью. Завдання жанру ток-шоу − активізувати сприйняття змісту, укладеного в передачі за допомогою діалогу, гострих питань, висловлювання різних точок зору. У лінгвістиці структура діалогу активно вивчалася в термінах теорії мовленнєвих актів і прагматичних постулатів Г.П. Грайса, який був першим, хто відзначив, що будь-яка розмова характеризується принципом кооперації і запропонував теорію імплікатури [3, с. 345].

Нормальний діалог передбачає дотримання деяких принципів, так званих комунікативних максим П. Грайс: максима кооперації передбачає готовність партнерів до співпраці; максима кількості (кожен повинен вносити в розмову досить, але не дуже багато інформації); максима якості наказує правдивість висловлювань; максима релевантності, згідно з якою репліки повинні бути доречні і відповідати поточному контексту діалогу; максима способу комунікації вимагає уникати неясності, двозначності [3].

Також до цих пропозиціонально значущих максим П. Грайс додає максиму «Будь ввічливим», що, на його думку, виявляється у спілкуванні комунікантів і породжує неконвенційні (тобто конверсаційні) імплікатури. Л. Безугла зауважує, що максими П. Грайса не є категоричними правилами проведення комунікативного акту, а описують лише характер існуючої комунікації [4, с. 14-18].

Серед теорії П. Грайса, вчені виділяють неоднозначність принципу кооперації та відсутність максим ввічливості [5]. Спрямовуючи увагу свого дослідження на ефективність та інформативність, вчений ігнорує експресивний аспект мови, внаслідок чого універсальність максим, окреслених П. Грайсом обмежена сферою ділового спілкування [6]. Дж. Томас [7, с. 54], виділяє питання які не досліджувалися вченим, а саме: свідомий відступ співрозмовників від максим, відсутність класифікації їх порушення, а також деякі контексти, в яких принцип кооперації є недосяжним: фатична метакомунікація, гумористичний дискурс, гендерні відмінності комунікантів, соціальна асиметрія, міжкультурна компетенція. Принцип кооперації П. Грайса, на думку Р. Уоттса, є мало реальним, досить абстрактним і відокремленим від реальних соціальних умов [8], що пояснюється зацікавленістю вченого логікою та лінгвофілософією.

Таким чином, яскравим прикладом дотримання або недотримання принципу кооперації в сучасному світі стали численні ток-шоу, теледебати, дискусії, інтерв'ю. Образи (прямі і алегоричні), невміння

слухати і чути співрозмовника, вибір тактики нападу, а не співпраці − це типові свідомі порушення принципу кооперації. Учасники цих передач часто прагнуть не до розв'язання якогось питання, а до утвердження свого соціального статусу.

Список використаних джерел:

1. Ван Дейк Т.А. К определению дискурса. 1998. URL: http://www.nsu.ru/psych/internet/bits/vandijk2.html

2. Човганюк М.М. Ток-шоу як сучасна дискурсивна практика / М.М. Човганюк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство): збірник наукових праць / [гол. ред. Н.Л. Іваницька]. – Вінниця: ТОВ «фірма «Планер», 2014. – Вип. 19. – С. 386-389.

3. Грайс Г.П. Логика и речевое общение. – М.: КомКнига, 2011. –345 с.

4. Безуглая Л.Р. Теория импликатур Г.П. Грайса в свете субъективистской методологии / Л.Р. Безуглая // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – Харків, 2005. – № 667. – С. 14–18.

5. Van de Walle L. Pragmatics and Classical Sanskrit. A pilot study in linguistic politeness / Lieve Van de Walle. – Amsterdam : John Benjamins Publishing House, 1993. – 454 p.

6. Honda A. Conflict management in Japanese public affairs talk shows / A. Honda // Pragmatics. – 2002. – Volume 34. – № 5. – P. 195-213.

7. Thomas J. Meaning in Interaction. An Introduction to Pragmatics / J. Thomas. – London; New York : Longman, 1995. – 430 p.

8. Watts R. Linguistic politeness and politic verbal behavior / R. Watts // Politeness in Language : Studies in its History, Theory and Practice. – [ed. By R. Watts, S. Ide, K. Ehlich]. – Berlin, New York : Mouton de Gruyter, 1992. – P. 43-70.